

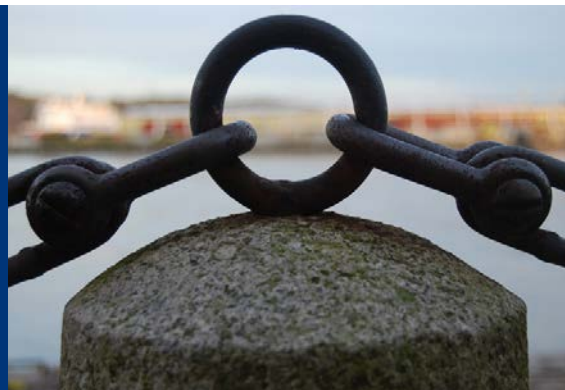
Nödvändiga Synvändor

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Synvända 4

Från styrning till medskapande

– Om elevens roll och skolans organisation

Säkerhet

Synvända 1

Från negativ till positiv säkerhet

– Om behovet av en inkluderande och medskapande stadspolitik

Synvända 2

Från bostadsbrist till arbete och ett gemensamt samhällsbygge

– Om behovet av att bryta onda cirklar och bygga ett hållbart samhälle

Synvända 8

Från inbjuden dialog till medskapande demokrati

– Om vägar till ett aktivt medskapande på lokal nivå

Synvända 7

Från enbart kundnytta till en bredare samhällsnytta

– Om behovet av en ny samhällsstyrning och en mer medskapande ledning inom offentlig förvaltning

Utveckling

Rättvisa

Synvända 3

Från ett renodlat marknadsorienterat tillväxttänkande till en mer hälsosam samhällsutveckling

- Om vikten av en ny syn på välfärdens betydelse

Synvända 5

Från ett arbete för medborgarna, till ett arbete av och med medborgarna

– Om behovet av civilsamhällets hela bredd i deltagandet

Synvända 4

Från styrning till medskapande

– Om elevens roll och skolans organisation

Synvända 6

Från formella till reella rättigheter

– Om behovet av en bred jämlikhetsprincip

Nödvändiga Synvänder

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

Se video:

<https://youtu.be/tbWyu0ITsU>

2

Vår tids samhällsömdaning, där globalisering, migration och urbanisering genom sin samverkan allt mer flätar ihop det lokala med det globala, för med sig komplexa utmaningar och ställer oss inför en helt ny situation. En rättvis och socialt hållbar utveckling kräver därför att vi tänker annorlunda – att vi helt enkelt gör på ett annat sätt.

Projekt KAIROS har haft till uppgift att producera kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer genom att kombinera en teoretiskt vetenskapligt förankrad kunskap med en erfarenhetsbaserad kunskap på ett sätt som kan göra skillnad och bidra till önskvärd samhällsförändring. Vi har valt att presentera de slutsatser vi drar från de vetenskapliga kunskapsunderlag som vi producerat under arbetets gång (se del III i huvudrapporten) i form av åtta stycken synvänder när det gäller det sätt på vilket vi måste tänka om och göra annorlunda.

Med dessa synvänder vill KAIROS inspirera dig till att, genom medskapande med grannar, politiker, tjänstepersoner, privata aktörer, föreningar och forskare, verka för den förändring som behövs för en rättvis och socialt hållbar utveckling. Med synvänderna vill vi sätta ljuset på en ny färdriktning, och därigenom öka förutsättningarna för att se på världen på ett annat sätt och att göra andra saker och på ett annorlunda sätt. Vi hoppas att synvänderna gör dig nyfiken att utforska din plats, din stad, ditt verksamhetsfält på sätt som öppnar för nya perspektiv och ger plats för röster som inte brukar höras.

Som vi försöker illustrera med hjälp av figuren på föregående sida hänger synvänderna ihop och bildar tillsammans en helhet vars värde är större än summan

av delarnas värde (se vidare del III, kapitel 5 i huvudrapporten). Komplexa samhällsfrågor kan bara hanteras utifrån ett helhetsperspektiv. Genom sin samverkan syftar synvänderna till att förstärka de olika värdegrunder som vi menar utgör grundbultar för den sociala hållbarheten. Synvänderna syftar också till att underlätta framväxten av de stödjande strukturer som möjliggör det medskapande med medborgarna som krävs för en sådan förstärkning.

För att uppgiften med att påbörja strävan efter en mer rättvis och socialt hållbar utveckling inte skall kännas övermäktig väljer vi att - förutom en sammanlagd presentation av helheten i KAIROS huvudrapport - presentera synvänderna i form av åtta självständiga särtryck. Kommuner, regioner och andra aktörer kan använda dessa för att påbörja ett förändringsarbete utifrån den synvända som för ögonblicket känns mest angelägen. Det är då viktigt att observera vikten av att den eller de synvänder som väljs ut för att utgöra startpunkten inte genomförs på ett sätt som på lite längre sikt visar sig motverka möjligheterna att vid ett senare tillfälle påbörja arbetet med att också genomföra de andra. De komplexa samhällsfrågor som präglar vår tid kräver att vi lägger an ett helhetsperspektiv för att problemen skall kunna hanteras på ett hållbart sätt.

Enligt vår uppfattning har den kommunala och regionala nivån rådighet över samtliga de åtta synvänder som presenteras. Komplexa samhällsfrågor kännetecknas av att de är i ständig förändring och är lokalt specifika. Problemen kan bara formuleras och åtgärder identifieras och genomföras tillsammans med dem som berörs. Våra förslag till synvänder utgör därför underlag till fortsatt medskapande med och mellan medborgarna så att de kan utvecklas, fördjupas och anpassas till de förhållanden som råder lokalt.

Från styrning till medskapande

- Om elevens roll och skolans organisation

Av Lars Havstad, inledning och visst texturval av Åsa Lorentzi

Se video:

<https://youtu.be/-F1hknwBPEs>

I KAIROS sökande efter arbetssätt för en rättvis och socialt hållbar samhällsutveckling, har skolans betydelse varit med sedan starten och KAIROS forskning visar på brister i skolans förmåga att "göra" demokrati. (A) Att samhället blir alltmer ojämnt avspeglar sig bland annat i stora skillnader i resultat mellan olika skolor. Det är därmed av största vikt att komma tillrätta med de strukturella förhållanden som "sipprar in" i skolans verksamhet och utgör en kontext som villkorar lärmiljö och lärande. Skillnaderna i resultat förstärker de redan ojämlika uppväxtvillkor som barn och unga har och som hänger samman med klass, plats, migration och etnisk bakgrund. Att det är så få som 25-40 % av eleverna på flera skolor i Göteborgs ytterområden som har godkänt i alla ämnen i nian, och att så många som 30-45% av unga vuxna i samma områden varken arbetar eller studerar är oroande (A). Det är oroande framför allt för sammanhållningen i samhället, men utvecklingen är också på tvärs med tankarna på Göteborg som kunskapsstad och den politiska viljan om ett jämlikt Göteborg.

Med den särskilda roll i samhället som skolan har, behöver även skolan, enligt KAIROS, göra en synvända och gå från de senare årens ökande ekonomism och managementstyrning till en mycket större grad av medskapande som stärker elevernas motivation att lära och delta i skolans processer. Genom att leva och göra demokrati och gestalta mänskliga rättigheter, kan eleverna tillägna sig verktyg för demokratiska processer och att tränas att se ojä-

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

Från styrning till medskapande är en synvända om skolans former för att organisera elevens lärande samt elevens roll där i. De synvändor vi beskriver har alla anknytning till den forskning KAIROS bedriver, men det finns förstås fler som får beskrivas i andra forum utifrån annan forskning.

1. Den första synvändan handlar om maktordning och att sätta medborgaren i centrum genom att gå "från en skola för samhällsordning till en skola av och med barn och unga"
2. I skolan har en vanlig föreställning varit att barnen måste lära demokrati innan de får delta i demokratiska processer. KAIROS menar att demokrati är det sätt vi är mot varandra och den plats vi tar i samhället, så synvända två handlar om att gå "från att lära om demokrati till att göra demokrati"
3. Detta förutsätter att skolan litar på barnet som medborgare och respekterar barnens rättigheter vilket KAIROS beskriver som synvända tre att gå "från social kontroll till socialt samspel"

För att göra barn och unga till medskapande i skolan och i samhällsbygget måste man betrakta den unga människan som medborgare, som egna subjekt med egen förmåga till reflekterande och problemlösning och med förmåga att lära och att ta egna beslut. Först då gäller de idéer som vårt samhälle vilar på lika för barn och vuxna.

Den historiska tidslinjen (2)

Atén Från 510-420 f.kr. var Aten en demokrati (även om den bara omfattade fria män). Liksom övriga stadsstater utgick man från tanken om medborgarskap. En medborgare hade vissa rättigheter och vissa skyldigheter som andra inte hade. Till rättigheterna hörde att vara med och bestämma om det politiska styret.

Sokrates 469 f.Kr. - 399 f.Kr. var en klassisk grekisk filosof från Aten. Sokrates anses som en av grundarna av västerländsk filosofi och utvecklare av en samtalskonst han kallade mejvtik vilket betyder förlösningskonst. Han var Platons lärare.

Platon 428 f.Kr. - 348 f.Kr. Grekisk filosof, matematiker och författare. Han grundade skolan Akademeian som fick ett dominerande inflytande inom tidens vetenskap och filosofi. Han är upphovsman till platonismen som är en av den västerländska filosofins huvudriktningar. Platon tillhörde i sin ungdom kretsen runt Sokrates.

Aristoteles 384 f.Kr.- 322 f.Kr. Elev till Platon. Aristoteles syn på fysik sträckte sig långt in på renässansen och övergavs först på 1600-talet. Inom biologin rättades hans observationer först på 1800-talet. Inom metafysik har aristotelism haft ett stort inflytande på filosofi inom islam och judendom under medeltiden och fortsätter att påverka kristen teologi, särskilt östortodox teologi och den skolastiska traditionen inom Katolska kyrkan.

Augustinus 354 f.kr. – 430 f.kr. Biskop i Hippo Regius och filosof, teolog, retoriker och kyrkofader. Han vördas som helgon inom romersk-katolska kyrkan och firas den 28 augusti. År 1298 utsågs Augustinus till kyrkolärare. Han är det latinska västerlandets mest betydande kyrkofader och en av de fyra stora latinska kyrkolärarna.

Fotnot: I beskrivningen av den svenska skolan, har störst fokus lagts på den obligatoriska skolan. Det innebär att förskola, gymnasium och andra skolor som inte är obligatoriska inte primärt ingår i resonemangen även om många av beskrivningarna även omfattar dessa skolformer i olika grad.

likhetsskapande strukturer. Först då kommer skolans potential som mötesplats och lärmiljö för ett hållbart och rättvist samhälle till sin rätt.

Vi har mot denna bakgrund bett Center för Skolutveckling i Göteborgs Stad att bistå oss med att redogöra för vilka synvänder som de utifrån sina erfarenheter menar måste till för att denna potential skulle kunna tas tillvara.

Varför ser skolan ut som den gör?

Skolsystemet i Sverige och i västerlandet i stort, utgår från en människosyn som sträcker sig flera tusen år bakåt i tiden. Grundläggande synsätt och organisationsformer i dagens skola består av rester från tider när samhället hade helt andra sätt att se människan och inte minst barn och unga. Skolans former konserverar dessa synsätt och uppfostrar barn och unga till ett annat samhälle än det som beskrivs i våra lagar och inriktningsdokument. Ett hållbart demokratiskt samhälle måste börja i förskola och skolor för att kunna ta plats i vardagsliv och samhällsliv.

I den demokratiska stadsstaten Aten var undervisning av barnen centralt (åtminstone till de som hade råd). De som inte hade råd med en egen pedagog kunde ge sina barn undervisning genom att flera barn satt framför en undervisande pedagog och därigenom tog emot kunskap det vill säga skola (skola betyder *vilande*).

Världens äldsta och kanske längst levande skola Academeian, startades av filosofen Platon år 388 f.kr och den var i drift i 900 år tills den stängdes av kejsar Justinianus I, år 529 e.kr. Efter Platons död, drevs Academeian av hans lärjunge Aristoteles. Han har haft stor inverkan på utformningen av kyrkans kunskapssyn främst genom Thomas av Aquino 1225-74. Thomas använde mycket av Aristoteles filosofi, bland annat indelningen i ämnen. Thomas utgick från Aristoteles grundtes "ex nihilo nihili" vilket betyder "inget kan komma ur intet" med innebörden att det måste finnas en tanke bakom vår existens, en sanning. Hos Tomas av Aquino innebär det bland annat att förnuftet bör förbereda medvetandet på att motta tron genom att förse den med de sanningar som förutsätter tron. Hans resonemang om förnuft och tanke har påverkat kunskapssynen i skolan ända in i våra dagar.

Former som lever kvar: Att ta emot kunskap sittande, att vara vänd mot läraren, att det är läraren som vet, att barnen skulle lära sig det rätta, att världen delas in i ämnen.

Augustinus 354 – 430 e.kr har haft en stor påverkan på skolan, genom uppdelningen av människan i kropp och själ. Ett synsätt han fått från Manikeismen (Mani 216–276) och tillförde detta synsätt till den kristna tron. Synsättet lever än idag och många idéer om hur kropp och själ bäst förenas har påverkat undervisningen. Kroppen skulle tuktas eftersom dess drivkrafter lättja, lust och annan odygd, hindrade själens

befrielse. Metoderna för detta har utsatt barn och vuxna för fysiska övergrepp genom historien och gör så än idag.

Former som lever kvar: Själens ämnen är bättre sedda, bättre betalda och mer belönande i skola och samhälle. Kroppens användande i lärandeprocessen är fortfarande obefintlig i andra ämnen än praktisk-estetiska.

Reformationen

Fram till reformationen var klosterscholor de väsentliga skolformer som bevarade kunskapssyn och människosyn. De tillförde mycket kunskaper inom olika vetenskapsdiscipliner, men konserverade också metoder, som anpassning till den "rätta kunskapen" och systematisk åga med varierande fysiska övergrepp från örfilar ända till tortyrliknande metoder.

Former som lever kvar: Klosterskolorna införde 40-minuterslektioner och 20-minutersraster baserade på timglasens periodicitet. Åga användes i fostrande syfte men är idag borta från det svenska skolsystemet och även förbjudet i hela samhället. 8-10 % av barnen agas dock fortfarande i hemmen(1).

Redan 1686-års kyrkolag stadgade om en folkundervisning. Prästen hade ansvar för undervisningen inom socknen och undervisningen var helt koncentrerad på kristendomen och protestantismen. Den gällde alla och skedde i form av *husförhör* och konfirmationsundervisning.

En skola i varje socken (Folkskolereformen)

1842 beslutades att Sverige skulle ha en skola i varje socken. Ungefär hälften av landets socknar hade då redan någon form av skola. Det nya var att barnen förutom kristendoms-kunskap och biblisk historia även skulle undervisas i världsliga ämnen som läsning, skrivning, räkning, geografi, historia, naturkunskap, gymnastik och sång. För fattiga och svagbegåvade kunde man göra en minimikurs med färre ämnen. Skolstyrelsen skulle ledas av en präst eller kyrkoherde vilket var en eftergift till motståndet från kyrkan, men också ett strategiskt val eftersom socknarna skulle bekosta byggnader och material. Skolstyrelsen fick också bestämma skillnader i kunskapskrav mellan pojkar och flickor.

Folkskolereformen innebar ett bidrag till samhällsutvecklingen som tillsammans med folkrörelsernas framväxt banade vägen för samhällets demokratisering. Skolans arbete med elevernas färdigheter i läsning, skrivning och räkning var en faktor som påverkade möjligheterna till förändring av massornas villkor (12). Men samtidigt blev skolan ett missionsfält för kyrkan, statsbyråkratin, och nationalismen.

Manikeismen är en religion med gnostiska och starka dualistiska drag, grundad av Mani (cirka 216–276). Läran var under en tid en världsreligion med utbredning från Kina till Nordafrika/ Spanien och som hotade att konkurrera ut kristendomen. Människans själ är en andlig gnista fången i kroppen, men denna kan befrias och avskiljas från den materiella kroppen genom kunskap, gnosis. Vissa spår av manikeismen finns i dagens religioner.

Thomas av Aquino 1225-1274

Italiensk dominikan-broder, katolsk präst, teolog och filosof. Thomas betraktas allmänt som den främste av de romersk-katolska teologerna, Den teologiska och filosofiska lära han kom att bilda kallas thomism. Han räknas också som en av de främsta företrädarna för skolastiken.

Han anpassade Aristoteles filosofiska system till den kristna tron. Att universum en gång skapats, och alltså "börjat existera", är något man enligt Thomas inte kan bevisa filosofiskt, utan något man som kristen måste tro på i enlighet med uppenbarelserna.

Skolor i Sverige

- 1215 Påvligt beslut om domkyrkoskolor
- 1225 stadsskola grundas i Visby
- 1237 första klosterscholan i Sverige av Dominikanorden
- 1477 Uppsala universitet bildas
- 1571 Sveriges första nationella skollag
- 1611 Beslut om ny skolordning
- 1623 Sveriges första gymnasium i Västerås
- 1629 Första barnskolan
- 1632 Första skolan för flickor
- 1693 Ny skolordning som betonar kristendoms-kunskap i stället för humaniora
- 1724 års skolordning
- 1767 Sveriges första realskola
- 1785 grundades landets första handelsläroverk
- 1787 Första flickskolan startas i Göteborg,
- 1792 Grundades Karlbergs krigsakademi
- 1807 års skolordning, Ej längre latin utan moderna språk d.v.s. franska och tyska

"Bildningsanlaget kan emellertid - som alla naturens gåfvor - utvecklas eller undertryckas. Det senare sker, i regeln, genom det nu rådande skolsystemet. Den mängd af hvarandra jagande intryck, som en enda skoldag nu erbjuder, förslöa tankekraften lika väl som känslan och fantasien". Ellen Key 1879 (7).

Reformeringen av utbildningssystemet

Kyrkans grepp om skolan var starkt ända in på 50-talet. Bland annat hade biskopen inspektionsrätt av skolorna fram till 1958. Först 1952 tilläts folkskolan att undervisa i evolutionsteorin och det dröjde till 1969 innan kristendomsundervisningen ersattes av religionsundervisning, trots att skolan blev ickekonfessionell 1962 (3).

Idén om en demokratisk skola som skulle fostra demokratiska samhällsmedborgare utformades av 1946 års skolkommision i "Betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling" (4). Många av de formuleringar som återfinns i den senaste skollagen från 2010 (5) och läroplanerna från året efter (6) har sin upprinnelse i Skolkommisionens tankar om skolans roll i ett demokratiskt samhälle. Synen på demokrati har dock skiftat genom åren och vad som är väsentlig kunskap för att fungera som medborgare i det öppna demokratiska samhället har också varierar under de snart 70 år som förflutit sedan kommissionens betänkande antogs av riksdagen.

Utveckling av skolan från en konserverande kraft i ett klassamhälle, till en demokratisk grund för ett demokratiskt samhälle gjordes grundligt. Skolorna tog emot alla elever inom ett upptagningsområde med tanken att genom skolan bygga samhället. Alla skulle ges samma möjligheter genom ett enhetligt skolsystem där barn med olika förutsättningar och från olika socioekonomiska förhållanden gick i samma skola. "skolan skall förbereda för livet och ute i livet måste samarbete mellan olika kategorier ske; till ett sådant samarbete måste skolan fostra. (4).

Med Grundskolans införande 1962 (3) kom också den s.k. utbildningsteknologin, en idé från det amerikanska försvaret om "rätt man på rätt plats" utifrån allas olika förutsättningar. Metodiken skulle leda fram till passande yrkesval. Om det var skolsystemet, förändringarna i omvärlden eller bristen på hänsyn till människors önskan att styra sina egna liv som gjorde systemet omöjligt är svårt att säga, men ungdomstidens förlängning på 50- och 60-talet omöjliggjorde definitivt tanken på yrkesval redan i 6:e klass.

Utvecklingen i Sverige med social stabilitet, ökad jämlikhet och en förändrad syn på kunskap ledde till att fokus flyttades från faktakunskap och kunskap som något beständigt, till själva lärandet. Var och en skulle lära att lära och skolan skulle lägga grunden för ett livslångt lärande. Olika former för elevinflytande började växa fram och skolans verksamhet förändrades. Många klassrum blev en skapande verkstad där man arbetade med teman. Utformningen av skolan gav "kamrateffekter" som gjorde att den svenska skolan presterade bäst i hela världen (7).

Kvaliteten var dock ojämn och reaktioner på att skolan saknade ordning och reda växte fram, samtidigt med kritik på ett för litet fokus på ämneskunskaper. Begreppet "flumskola" etablerades som motsats till "kunskapsskola". Bland annat hävdades att arbetarbarheten missgynnades. Arbetet med "Verksamhetsidén" i Göteborgs stads skolor 2009-11 visar dock på att elevinflytande gynnar elever i socialt utsatta områden mest (8). En flera decennier lång "maktkamp" i synen på kunskap inleddes som fortfarande pågår. Gemensamma europeiska överenskommelser (bland annat från Bologna 2001) och nationella beslut, har inneburit större ämnesfokus, vilket lett till tidigare betyg, mätningar och kontroll.

Skolor i Sverige (forts.)

1840–41 års riksdag behandlade folkskolefrågan. Det fanns då i rikets 2 308 socknar, 1 009 fasta skolor med 1 030 lärare samt 377 församlingar med 508 ambulerande lärare. 1 211 socknar saknade ännu helt skolundervisning. Frågor fanns om särskilda "fattigskolor" skulle inrättas eller om den obligatoriska folkskolan borde omfatta även flickor.

1842 Den 18 juni fastställdes folkskolestadgan.

1856 års läroverksstadga två olika gymnasielinjer: latinlinjen och reallinjen

1858 Infördes småskola

1864 Införs studentexamen

1878 Kom den första egentliga läroplanen

1882 Folkskolan 6-årig

1896 Barntädgård (Kindergarten) startar

1936 Folkskolan 7-årig

1940-års skolkommision

1944 fick förskolor och daghem statsbidrag

1946-års skolkommision. Gav skolan ett demokratiskt uppdrag

1950 Enhetsskola på försök

1950-talet infördes ett åttonde skolor

1951 Samhällskunskap infördes som ämne

1952 Beslut om Enhetsskola

1958 Skolaga förbjuds (men utövades i praktiken ända in på 70-talet)

1962 Grundskolan införs

1963 (-71) Fackskolor

1962 Ny skollag

1962 LGR 62 (Läroplan för Grundskolan)

1968 Studentexamen tas bort och Gymnasieskola införs

1976 fick alla 6-åringar rätt till allmän förskola

1980 LGR 80

1985 Ny (modifierad) skollag

1994 Grundskolans stadiindelning tas bort

1994 LPO 94 (läroplan för det obligatoriska skolväsendet)

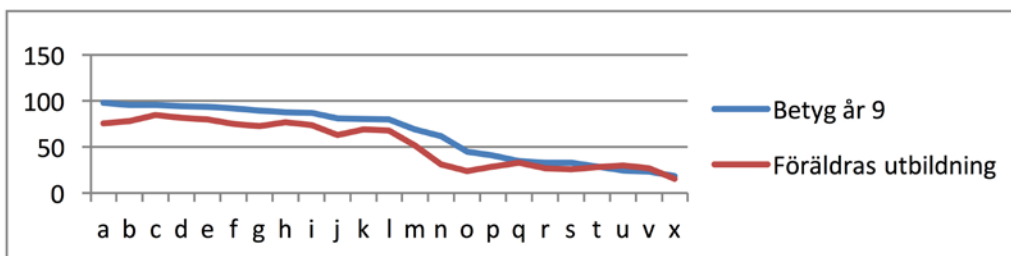
1998 Introducerades förskoleklass

2010 Ny skollag

2011 LGR 11

Det är många faktorer som bidrar till skolans segregande roll. En är det fria skolvalet vars effekter bland annat består i att föräldrar väljer negativt, d.v.s. väljer bort, vilket stigmatiserar vissa skolor (7). I stället för kamrateffekten får vi grannskapseffekten som gör att skolan råkar ut för territoriell stigmatisering. "Skolvalet framstår (...) i huvudsak som något som används av privilegierade grupper för att undvika kontakt med mindre privilegierade grupper" (7). Den sammanlagda effekten av boendesegregation och stadsplanering är att 45 % av unga 20-25 år, varken arbetar eller går i skola i de mest utsatta områdena (A).

"Ungdomarna i underprivilegierade områden uttrycker en känsla av instängdhet som också framstår som faktisk."(A)

Barnen är unga medborgare och skolan är den arena där de kan utöva och träna medborgarskap

Skolans former för barns och ungas lärande och det sätt man organiserar lärandet utgår från antaganden om människan varav en del sträcker sig 2 500 år tillbaka i tiden. Dessa former har utvecklats i ett annat samhälle med en annan människosyn, en annan kunskapssyn och en helt annan kunskap om människan och hennes ursprung. En lärare eller skolledare med en aldrig så god vilja och de unga människor som tar plats i skolan, kommer därför att behöva anpassa sig till den människosyn, kunskapssyn och samhällssyn som dessa former förmedlar, i den utsträckning de ligger till grund för planering, utförande och kontroll av skolan. För att få till en skola som utgår från dagens kunskaper om människan, behöver formerna omprövas och synvändor göras.

Synvända 1

Från en skola för samhällsordning till en skola av och med barn och unga

I den svenska skolan idag är det vanligt att barnen antas bäst lära sig genom att ta emot kunskap genom att sitta still och att vara vänd mot läraren. Detta signalerar att det är läraren som vet, vilket ger läraren

Eftersom skolornas förmåga att kompensera föräldrarnas utbildningsnivå är oerhört begränsad med de metoder man använder idag, förstärker skolan segregationen i stället för att kompensera för den. Det tydliggörs av följande bild av sambandet mellan föräldrars utbildningsnivå (andel elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning) och elevernas slutbetyg (andel elever med godkänt i alla ämnen) år nio i de 12 skolor som har högst andel elever med fullständiga betyg (a-l) och de 11 skolor i Göteborg som har lägst andel elever med fullständiga slutbetyg (m-x).

auktoritet, samtidigt som det speglar ett maktförhållande. Det är läraren som definierar världen genom de ämnen skoldagen består av och de färdigheter eleven förväntas utveckla. Elevens intressen, motivation och egna tankar är i det perspektivet ointressant.

Att ta emot kunskap sittande och lyssnande passade bra in på Augustinus sätt att se kroppen som skild från själen. Kroppsförnekandet begränsar lärandet till huvudets funktioner att se och höra och utesluter resten av kroppen och att göra. Kroppens närvaro i undervisningen kan ses i de material man använder sig av, omfattningen på lärande i autentiska miljöer, den variation i arbetsätt som klassrummen inbjuder till och i hur man lär de teoretiska ämnena. Fördelningen av läroplanens 6665 timmar under grundskolans 9 år speglar också synen på kunskap. Fördelningen av de ämnen som har till uppgift att ge kunskaper om livet på jorden och verktyg för fortsatt lärande, görs vanligen genom att sprida ut dem över veckans dagar så att lärarna får en lagom fördelning i sina tjänster. Fördelning i 40-minuterslektioner varade fram till slutet av 1900-talet, men är nu oftast 60-minuterspass. Tidsindelningen gäller oavsett barnens intresse eller förmåga att arbeta med kunskapsstoffet. Det ställer krav på elevernas förmåga att anpassa sig till skolans sätt att organisera lärandet och ger inget eller lite utrymme för medskapande eller att följa deras intresse.

"Efter att ha berättat att de ibland har lektioner som inte är bra och att det finns lärare som inte är bra förklarar han (Ahmed 15 år) att reaktionen är att bli en "sämre" elev: Nej, vi blir bara värre. Vi typ, blir det dålig lektion så blir vi också dåliga elever. Jag lovar dig (skratt). Vi blir dåliga elever."(A)

Att undervisningen vanligen struktureras i förhållande till kunskapskraven, begränsar ytterligare möjligheten att ta vara på deras olika kognitiva förutsättningar och förmågor i övrigt (9).

Med ökande skillnader i uppväxtvillkor blir erfarenheterna allt mer olika hos barnen. Att ta vara på, lyfta fram och involvera olika erfarenheter blir därför allt viktigare och stärker elevernas motivation att delta i skolans processer. I ett segregerat samhälle är elevernas livserfarenheter starkt präglade av deras skilda bakgrund som klass, boendeområde och kulturella bakgrund, vilket skapar andra förutsättningar än antagandet om en gemensam norm från vilket allt utgår. Olika erfarenheter är en stor tillgång i en medskapande skola och formar medborgare med både interkulturell kompetens såväl som förmågor att delta i demokratiska processer i samhället (10).

Skolväsendet och demokratins samhälle (4)

- "Demokrati bygger på alla medborgares fria samverkan".
- "En sådan verksamhet måste i sin tur bygga på fria personligheter".
- "Skolans främsta uppgift blir att fostra till demokratiska människor".

Grundlagen/regeringsformen (11)

- Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.
- Det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhället alla områden.
- Det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället.

Demokratiutredningen (16)

- En demokratisk förskola och skola måste med nödvändighet ha demokratiska former som grund för ställningstagande och beslut.
- Demokratin är ett levnadssätt som alla uppväxande medborgare skall bli delaktiga i genom de institutioner, exempelvis skolan, som kan befordra demokratin i olika avseenden.

Skollagen 2010 (5)

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor.

LGR 11 (6)

- Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund.
- Utbildningen inom skolväsendet syftar till att eleverna skall inhämta och utveckla kunskaper och värden.
- Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.
- Var och en som verkar inom skolan ska också främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö.
- Skolan ska ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem.

Alla som arbetar i skolan ska:

- Medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,
- I sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor, aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling av individer eller grupper,
- Och visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt.

Läraren ska:

- Klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet,
- Öppet redovisa och diskutera skiljaktiga värderingar, uppfattningar och problem,
- Tillsammans med eleverna utveckla regler för arbetet och samvaron i den egna gruppen.

Synvända 2

Från att lära om demokrati till att göra demokrati

1950- och 60 talets stora satsning på att få fram professionell arbetskraft kom att ta bort fokus från det demokratiska uppdraget. De former för ungas delaktighet och inflytande som skulle behövas för att utveckla demokratiska medborgare kom aldrig att utvecklas. Lugnet i samhället gjorde att demokratin kom att tas för given och skolan stannade vid att lära ut om demokrati i enlighet med skolans traditionella sätt att organisera barns och ungas lärande (15).

Enligt Tomas Englund (12-13) kan skolans demokratiuppfattning under efterkrigstidens delas in i funktionalistisk respektive normativ demokrati. I den dominerande funktionalistiska demokratiuppfattningen ses demokratin som ett medel för att fatta beslut. Skolans representativa form för demokrati syns i klassråd, elevråd och i Göteborg även i ungdomsfullmäktige. Det är ett representantskap som speglar det omgivande samhällets sätt att organisera demokratin, där personer väljs till styrelser som sköter demokratin åt dem som väljer och därmed bildar en elit.

"... det låter ju kanske väldigt dumt om jag säger nej, men jag tror inte att jag själv på nåt sätt har försökt påverka"(Emelie 19 år).(A)

I en normativ demokratiuppfattning, där elever och medborgare deltar i det politiska beslutsfattande är demokratin ett mål i sig.

De olika uppfattningarna om demokrati får betydelse i skolan. I den funktionalistiska uppfattningen ses demokratin som ett läroämne bland andra läroämnena vilket leder till att skolan accepterar att alla inte har samma intresse för demokrati.

Medan det i den normativa uppfattningen är en strävan från skolans sida att skapa intresse hos alla att förstå grunderna i demokratin och att bli kunniga att delta i demokratiska processer. I den normativa demokratiuppfattningen ses demokratin inte bara som en styrelseform utan utgår från uppfattningen att vara delaktig som samhällsmedlem, ett levnadssätt. Skolan är i denna uppfattning, en arena där unga kan utöva och träna demokrati (14). Lärare och elever gör demokrati och lever därmed det demokratiska uppdraget i skolan.

Samtalet är en grundläggande demokratisk princip. Att lära sig samtala för att förstå hur andra tänker och menar, ger en demokratisk grund som kan användas i alla sammanhang. Mer samspeletsbetonade former för samtalen på skolor och förskolor, ger rika möjligheter

att kommunicera uppdrag och erfarenheter, såväl internt som mellan skolor. Ser man skolans verksamhet som ett möte mellan medborgare, så behöver deltagarna i verksamheten former för dialog och samtal som är jämställda med en rättsordning så att alla kan komma till tals. Det är viktigt att göra upp med skolans tradition och ställa frågor om hur makt och ojämlikhet vävs in i uppfattningen om identitetskategorier som genus, sexualitet, ålder, klass, funktionsduglighet, etnicitet och religion.

Synvända 3

Från social kontroll till socialt samspel

I den patriarkaliskt styrda folkskolan var det de lutherska värderingarna som gällde. Eftersom det också gällde i samhället fanns det en samstämmighet. Genom katekesen förmedlades den tro och moral som skulle uppnås. Dagens skola saknar denna tydlighet i vad som ska uppnås, dels för att det inte finns samma samstämmighet med samhället och dels eftersom det demokratiska samhällets spelregler inte är tydliga. Boendesegregation, stora ekonomiska skillnader och maktfördelning inom företag, är exempel på företeelser som inte stämmer med de ideal eleverna förväntas ta till sig. Anpassningarna i skolans organisation som de årliga budgetanpassningarna leder till, gör att alla elever under sin skoltid kommer att vara med om flera omorganisationer redan från tidiga år. Detta hindrar skolorna att skapa verksamhet i former som utvecklar de kompetenser som behövs i de sociala och interkulturella processer som är skolans utmaning idag. En skola som inte aktivt arbetar med den sociala miljön och barnens rättigheter, lämnar åt eleverna att hantera integration och inkludering i en miljö där elevernas olika erfarenheter är vitt skilda och svåra att överbrygga, särskilt som många kommer från länder som brister i demokrati och mänskliga rättigheter. Skolans roll var tänkt att utgöra grunden i det demokratiska samhället har i stället blivit en arena där konflikter i en globaliserad värld utspelar sig samtidigt som barn och unga förväntas lära sig det som är viktigt i ett demokratiskt samhälle.

"Medan många människor känner sig inkluderade i samhället och att de kan påverka förhållanden som präglar deras vardagsliv känner sig alltför marginaliserade och utestängda från deltagande i samhällslivet. Diskriminering och social polarisering ökar sociala spänningar och samhällets konfliktbenägenhet."(B)

En skola som skall förbereda eleverna att fungera som medborgare i ett öppet och hållbart demokratiska samhälle, måste ge eleverna möjlighet att utveckla sociala kompetenser med dem de i framtiden skall samverka med för att hålla ihop samhället. Utvecklingen i samhället har synliggjort att det inte går att överbrygga skillnader i normsystem med de former

för undervisning som skolan har i sin tradition, vilket medför att skolan måste ta som sin uppgift att utveckla nya former som ger förutsättningar att fungera tillsammans oavsett deltagarnas ärvda normsystem. Endast genom att praktisera demokratin kan skolan öka medvetenheten om människors rättigheter och demokratiska processer.

KAIROS menar att rättvisa handlar om människors lika värde, om kulturellt erkännande och om en jämlik fördelning och lika möjlighet att nyttja materiella och politiska resurser.

PROJEKT KAIROS

- Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer

KAIROS är ett transdisciplinärt forskningsprojekt med fokus på hållbarhetens sociala dimension. Utgångspunkten för projektet är det sätt på vilket globalisering, migration och urbanisering präglar vår samtid och ställer nya krav på delaktighet och medskapande. KAIROS huvudrapport är uppdelad

i fyra delar: Medan den första delen beskriver uppdraget och dess genomförande redogör den andra delen för dess teoretiska och konceptuella utgångspunkter. Den tredje delen presenterar forskningsresultaten och i del IV diskuteras de slutsatser som kan dras. Denna synvända utgör, tillsammans med övriga synvändor, exempel på de slutsatser som vi dragit inom projektet. Författarna ansvarar själva för de synvändor som de utifrån projektets forskningsresultat valt att fördjupa och presentera.

KÄLLOR

10 Denna synvända bygger på material som utförligt redovisas i projektets huvudrapport (Abrahamsson, Hans, Guevara, Birgitta & Lorentzi, Åsa (red) (2016) *Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer*, Göteborg: Mistra Urban Futures - KAIROS. Dessutom har följande kunskapsunderlag, rapporter, litteratur och webbsidor använts:

KAIROS kunskapsunderlag och rapporter

- A. Widigson et al (2014) *KAIROS Ungas Medskapande - lärande av ungas erfarenheter*, en rapport till Västra Götalandsregionens rättighetskommitté http://www.mistraurbanfutures.org/sites/default/files/ungasmedskapande_slutversion.pdf
- B. Abrahamsson, Hans (2015) *Dialog och medskapande i vår tids stora samhällsordning*, Utbildning och Lärande 2015, vol 9, nr 1 http://www.mistraurbanfutures.org/sites/default/files/dialog_och_medskapande_artikel_1.pdf

Övriga källor

1. Regeringskansliet och Rädda Barnen (2009)
2. Wikipedia (2015)
3. Läroplan för grundskolan 1962
4. Skolväsendet och demokratin i samhället SOU 1948:27

5. Skollagen. Svensk författningssamling 2010:800
6. LGR 11 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (2011)
7. Malmberg Bo (2013) *Den svenska skolans nya geografi: rörlighet, attityder och resultat*
8. Scherp Hans-Åke (2011) *En gemensam helhetsidé*
9. Heckman, Lochner & Taber (1998).
10. Skola för bildning. Betänkande av läroplanskommittén SOU 1992:94
11. Grundlagen i regeringsformen. SFS 1974:152
12. Englund, T. (2000) *Deliberativa samtal som värdegrundshistoriska perspektiv och aktuella förutsättningar*. Stockholm. Skolverket.
13. Englund, Tomas (2003) *Skolan och demokratin – På väg mot en skola för deliberativa samtal?*
14. Jonsson, B., & Roth, K. (2003) *Demokrati och lärande. Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*. Lund. Studentlitteratur.
15. Ekman, J & Todosijevic, S (2003) *Unga demokrater. En översikt av den aktuella forskningen om ungdomar, politik och skolans demokrativärden*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
16. Demokratiutredningen (dir. 1997:101)